

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ט, תשי"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

לתולדות חידושי לשון

למלאות מאה שנה להולדת אליעזר בן־יהודה הבאנו בקונטרס פז־פח, בתוך מאמרו של דניאל פרסקי, לקט מכובד של חידושים משל בן־יהודה ומשל בית מדרשו, החיים וקיימים בלשוננו. עם זאת אל יקופח חלקם של סופרים ועיתונאים בני דורו של בן־יהודה, שחיו ופעלו בין בארץ ובין בגולה, ואף חידושיהם תרמו תרומה יפה לעיצוב דמותה של לשוננו המתחדשת. נשמח לפרטם ידיעות על מוצאם ותולדותיהם של חידושי מלים וחידושי צירופים, המשמשים בלשוננו הנכתבת והמדוברת, ועל ידי כך להציב יד למחודשיהם.

מר י"פ מרחביה, תלמיד חכם ותיק, יליד ביאליסטוק ותושב ירושלים, נענה לבקשתנו והמציא לידינו צרור עובדות לתולדות חידושי הלשון מלפני דורנו.

נודמנה לידי המחברת הראשונה של "זכרונות ועד הלשון־בעריכת א' בן־יהודה וד' ילין, ובה רשימת מונחי החשבון. בין המונחים האלה המונח סְפָרָה, סְפָרוֹת, בהוראת chiffre, Ziffer. ליד המונח נרשם סגול הפוך, המורה על "מלה מחודשת לא על

ידי הוועד- אולם מן הראוי שימסרו דברים בשם אומרם הראשון, והואיל ויש לשער, כי יש עוד חידושים שנשתרשו בעברית, מבלי הכיר את שם מחדשם, חושב אני נכון וראוי להודיע את שמות המחדשים הנעלמים גם מן הקהל וגם מן האקדמיה ללשון העברית.

סְפָרָה, מִרְ סְפָרוֹת הוא חידושו של כותב השורות האלה. חידוש זה נתפרסם ב־הצפירה, ורשה תרנ"ד.

צֵלִם, צֵלִים – במקום תמונת־אור (photograph) – חידושו של פרופ' איזידור זבלודובסקי מביאליסטוק בחליפת המכתבים בינו, בשבתו בברלין, ובין ד־ר יוסף חזנוביץ בביאליסטוק (הוא ד־ר חזנוביץ, מייסד גזי הספרים בארץ־ישראל, ששימשו יסוד לבית־הספרים הלאומי והאוניברסיטאי). זאת המכתב קראתי בעצמי, וזה היה בשנת תרנ"ה – מוסר מר מרחביה.

כָּנָר, כלומר המנגן בכינור, והפועל דֶקְלָם (deklamieren) הם חידושו של נחום דוד צמח, מייסד "הבימה", שראשיתו מורה עברי בביאליסטוק.

חזית, במשמעות פני המלחמה, היא חידושו של הסופר החוקר אברהם שמואל הרשברג, אף הוא איש ביאליסטוק, המלה אושרה וקוימה בידי עורך "הצפירה", נחום סוקולוב.

עֶתוֹנָאִי אף הוא חידושו של א־ש הרשברג הנ"ל.¹

הפועל עֲנִין במשמעות עורר עניין, העסיק, הוא חידוש של

1 המלה עיתון היא חידושו של אליעזר בן־יהודה, ועל פיה נוצרו השמות ירחון, שבועון וכו'. ירחון הוא חידושו של יוסף קלחנר, שפת עבר שפה חיה, קראקא תרנ"ו, וזמן קצר לאחר שנתחדש נתקבל על ידי סופרים ועורכים (עי' י')

י"ח טביוב². אף הוא חידש את השם המופשט אַנִיּוֹת, במשמע
אָגוּאִיזם, אולם במקום מלה זו נתקבלה בלשוננו אנוכיות.
מִטָּה במשמעות מפקדת צבא (staff, Stab) הוא חידושו של
נחום סוקולוב, שהמציאו בן רגע. כשביקש להפוך את "הצפירה"
לעיתון יומי, שאלהו הצנזור: "עיתון יומי בעברית כיצד?! איך
תתרגם, למשל, גענעראלשטאב?", והסופר השנון השיב מיניה
וביה: "ראשי המטות".

הִרְצָאָה במשמעות נאום מסודר וערוך לבירור עניין מקורה
קדום, אולם שימושה החדש הונהג על ידי אחד-העם.
סְבִיבּוֹן כשם לצעצוע הידוע הוא חידושו של הסופר דוד
ישעיהו זי לברבוש ב"הצפירה".